Антония Апостолова

Болката идва по-късно

ЖАНЕТ 45

Издателство Жанет 45
е носител на националните награди:

Христо Г. Данов – за принос в националната книжовна култура:
в категория *Българска художествена литература* (2002);
в категория *Издание за деца* (2007);
в категория *Разпространение на българската книга* (2011)
Златен лъв на Асоциация *Българска книга:*
за цялостен принос в издаването на съвременна българска литература (2002);
за оформление и полиграфическо изпълнение (2005);
за динамична културна и издателска политика (2014);
за най-добър издателски проект (2016);
за цялостна политика и забележителни постижения в изданията за деца (2017)
Константин Константинов – за принос в книгоиздаването за деца (2005)

и Наградата на ЮНЕСКО – Първи световен конкурс по дизайн на книгата, Франкфурт (2003)

© Антония Апостолова, автор, 2025
© Борис Минков, редактор, 2025
© Иво Рафаилов, художник, 2025
© Издателство Жанет 45, 2025
ISBN 978-619-186-950-3

Антония
Апостолова

Болката идва по-късно

ЖАНЕТ 45

На Бенджи и Алон

*Другата жена каза: не, моят син е живият, а твоят син е умрелият. А тя ѝ казваше: не, твоят син е умрелият, а моят е живият. (Царе 33:22)**

Но Ангел Господен му викна от небето и рече: Аврааме, Аврааме! Той отговори: ето ме! Ангелът рече: не дигай ръка върху момчето и не прави му нищо; защото сега познах, че се боиш от Бога и не пожали едничкия си син за Мене. (Битие 22:11-12)

---

* За целите на тази книга и тъй като липсва официален превод на еврейската Тора на български, религиозните цитати са взети от Синодалното издание на Библията. Всички бележки в книгата са на автора.

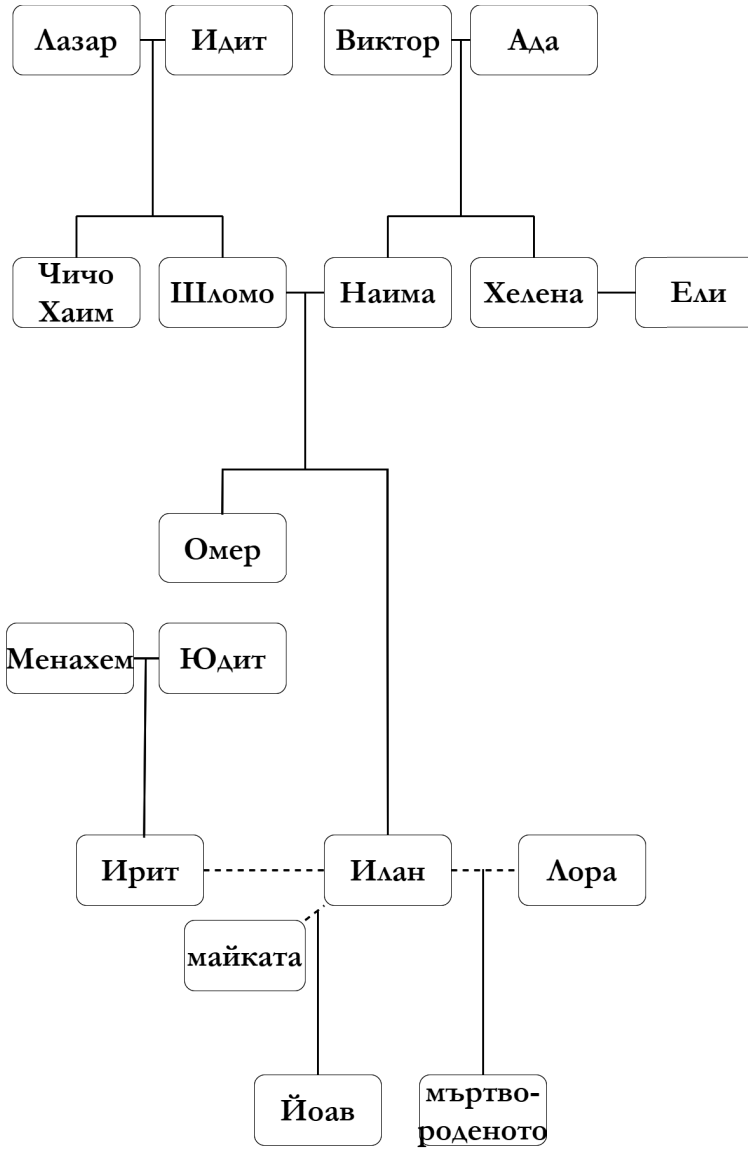
Лазар
Идит
Виктор
Ада
Чичо Хаим
Шломо
Наима
Хелена
Ели
Омер
Менахем
Юдит
Ирит
Илан
Лора
майката
Йоав
мъртво-роденото

0.

Не мога да си представя как ще живеем един без друг –
така си казахме.

И оттогава живеем вътре в този образ, ден след
ден, далеч един от друг, далеч от къщата,
в която изрекохме тези думи.

Всяко затваряне на врата, всяко отваряне на
прозорец – като операция под упойка, без болка.

Болката идва по-късно.

*~ Йехуда Амихай**

---

* Йехуда Амихай (1924 – 2000) – един от най-известните израелски поети. Преводът е на автора.

I

СЛЕД

(Ирит)

1.

Ако четеш това писмо, значи вече си достатъчно голям, а аз съм чакал години наред майка ти да реши, че си готов за него. Ръката, която за последно стисках дребна, четвъртита, с бухнали детски възглавнички, сега навярно е изцапана не с любимото ти мастило, а с тъмни косми като моите. Бледите ѝ пръсти са се удължили и наежените им кокалчета бранят линията на живота, свита в шепата. Моливите, с които тогава рисуваше разкривените ни образи, вероятно са се превърнали в зле прикривани от майка ти цигари. Русолявата къдравина, откъдето сутрин набързо се изпаряваха детските ти кошмари, вече тъмнее огладена от нервно прокарваните през нея длани. А онази летлива влага около пишката – някога просто пот след игра или неволно изпускане – отдавна се е сгъстила до семето на мъжкото насилие.

Дали ще кажеш, че нямам право да знам за всички тези промени у теб, понеже не съм станал техен свидетел? Няма да съм бил с вас от години (към момента на това писмо – вече няколко). Време, през което ти така и няма да си проявил интерес към свиренето и вероятно сам ще си настоял да изхвърлите старото ми електрическо пиано – единственото, което оставих в дома ни, когато си тръгвах от вас. На негово място може би отдавна стои нещо далеч

по-насъщно за порастването ти: гейминг компютър, сейф за спестени левчета, велосипед, най-обикновен шкаф. И това ще е напълно справедливо. Защото, ако съм напуснал семейството ни с почтена окончателност, решен да не присъствам по никакъв начин, то това ме е освободило от нуждата да зная всичко за теб като твой баща – включително за начина, по който детското тяло избуява в бреме и същевременно уедрява органите си, за да смилат по-лесно живота. А ти – ти на свой ред си бил освободен от дълга да бъдеш свидетел на моето изгубване, проваляне, остаряване, край.

Само че аз пиша писмото до теб, докато всичко това все още предстои, Йоав.

2.

На румънски знаех не повече от *ce faci*, на френски – *au plaisir*, на арабски – *kiss ekh-tak**. Въпреки вавилонското изобилие от езици, което заварих с раждането си, всички у дома в Хайфа ми говореха единствено и само на иврит. Дали от чист мързел, или от избиващия като цирей национализъм на имигриращите в *ареца*** нашите така и не бяха ми дали възможност да усвоя останалите. И макар английският ми да беше безупречен още от средното училище, бракоразводните документи, които с майка ти подписахме преди няколко години, бяха на български – единствения език, който съм усвоил изцяло по слух и интуиция. Още докато живеехме заедно, той ми стигаше да се оправям сам на местата, където беше суверенен: в кварталните ма-

---

* Какво правиш (рум.); с удоволствие (фр.); да таковам на сестра ти оная работа (араб.)

** От иврит – земя, родина. Така израелците и евреите наричат Израел.

газинчета, с лелките в детската градина, пред фризьорките и обтекаемите майстори или под прицела на несменените от десетилетия насам административни служители, поназнайващи най-много езика, воювал от двете страни на Втората световна война, а сега клокочещ в тресавището на Третата – с Украйна. Така че отказахме заклет преводач. Майка ти донесе удостоверение, че тя самата е такава, и на нейния литературен, филологически английски, с едва доловимия български акцент, с мобилизирания глас, прикрил и любовта, и омерзението ѝ към мен, аз чух как двамата се отказваме от всякакви претенции при настоящия развод, а ти оставаш изцяло и единствено при нея.

Ти ни чакаше в приемната на адвокатската кантора, забутана в една от неравните софийски улички, но мебелирана с носталгия към мутренския лукс на деветдесетте (още когато пристигнах в България, майка ти ме научи да разпознавам симптомите му). Едрите мраморни плочи мълчаха хладнокръвно под приходящите тук двойки, които разводът, на този етап вече необратим, изпълваше с покруса или облекчение, злоба или примирение. Заварихме те между кожения диван и стъклената маса с позлатени крачета, пръснал куп цветни моливи около книжката за оцветяване, която и други скучали, неразбиращи какво се случва тук деца бяха използвали. Албумчето, изглежда, беше за момичета, съдейки по феите и еднорозите. Прав, превил език от усилие в една от твоите мазохистични пози, ти не запълваше наивните фигурки, а беше скъсал един от листите и чертаеше с обикновен сив молив на гърба му поредната си схема. Хвърлих ѝ едно око – тази беше за обработване на отпадъци. Етапите на процеса бяха разпределени в правоъгълници със стрелки помежду им: от товаренето на боклука в камиони през сортирането му в огромни тръби до преработката и повторното му смилане

в някаква обща материя. От нея, според плана ти, след това трябваше да се изработят нови парченца лего за строене.

Погледнах те с облекчение. Беше пропуснал подписването на съгласието ни за раздяла и процедурния зной вътре. Под щедрата струя на климатика, плащана от разсипници на бракове като нас, кожата ти бе съхранила температурата на хладнокръвието. Ти вдигна глава по инерция, измери ни с онзи толкова познат вглъбено-отсъстващ поглед и отново се изкълчи над листа. Едва тогава видях как поражението приижда в очите ѝ. Майка ти те подбра да тръгваме, издърпа безцеремонно листа изпод молива (графитът очерта дълга пукнатина по него), огледа рисунката ти и с прямотата, в която се упражняваше, откакто бяхме гледали „Капитан Фантастик“*, се обърна уж към теб, но всъщност към всички нас: „Това схема на нашето семейство ли е, Йоав?“.

Каквото и да съм си мислел през годините, никога не съм възприемал като завод за отпадъци нашето малко и всъщност сравнително дълготрайно семейство. (Може би в опит да ни разведри, адвокатът ни информира, че според последната статистика средната продължителност на брака до прекратяването му била 15,9 години, а броят живородени деца на жена – 1,56, което ни правело „съвсем нормално домакинство“.) Може би единственият, хвърлен за рециклиране, щях да се окажа самият аз. Аз, който всъщност предпочитах собствените ми родители, твоите *савта* и *саба***, отдавна да се бяха разделили. Не защото не се обичаха – вероятно съществуват неведоми за погле-

---

* *Captain Fantastic* – американски филм от 2016 г. на режисьора Мат Рос, който драматизира силно провокативен, директен и натуралистичен до жестокост метод за възпитание на децата.

** Баба и дядо (ивр.).

да и ума начини за обичане, – а просто в името на една лишена от саможертва към потомството истина: че всеки е далеч по-достоверен сам за себе си и валидността, която двама души придобиват заедно, е измамна. Дали дядо ти Шломо, архитектът, би могъл да създаде съвършения чертеж на своя неосъществен развод? Или на нашия с майка ти, ако го бе доживял? Разчертаните от ръката му домове така и си оставаха генерични на хартията – само няколко мебелни щампи указваха вида на помещенията: вана и мивка за банята; маса, телевизор и диван за хола; легло и гардероб за спалнята. По нищо не личеше, че вещите зад шаблоните са станали много по-скъпи, елегантни и комфортни, когато татко изостави държавната служба и вместо да проектира планови жилища за семействата на работници и имигранти из Йерухам и Димона, се зае с частни проекти за луксозни вили в Савьон и Кфар Шмаряу. Не личеше и какво ще се случи между въпросните мебели в истинския, триизмерен свят – любов до старини или раздяла, многодетство или самота, единомислие или самоубийство. Нищо в стандартните чертежи не указваше, че животът зад стените им може да бъде безкрайно различен. Че баща ми Шломо се е оженил за грешната от две сестри и обитава грешния дом. Че аз живея с неправилните родители вместо с ония, които чувствах много по-свои – леля Хелена и чичо Ели. Че стаята, която делях с брат си Омер, по същество бе съвсем различна от *неговата* стая. И че със смяната на апартаментите в живота ми се сменяха и жените (или всъщност беше обратното), но не и основанията на този живот, не и дълбокото убеждение, че докато съм способен да съществувам изцяло тук и сега, обичам много повече онова, което е някъде другаде.

Понякога си мисля дали, докато е нанасял с рапидографа удебелените линии за стените, тънките прекъсващи

ги правоъгълници за прозорците и правите триъгълничета за вратите в жилищата, татко е облягал лакти насред дима над бюрото и се е отнасял във фантазии за обитателите им. Дали е бил способен да им предначертае различна съдба в зависимост от вида на сградата, цената на материалите, локацията, гледката от балкона. Дали вложеният от него творчески импулс – подобно вдъхнатия уж в Творението – е можел да предопредели какво ще се чува в бъдещите домове: писъци на хистерична майка, търчаща между болничните дежурства подир трите си деца, едното от които с Даун (както беше над детската ни с брат ми), или мек джаз, котешки лапи и онова сребристо съприкосновение на изстудените чаши с розе, предполагащо кротко споделяне и още неродени или вече отделили се деца.

В онзи ден аз, ти и майка ти излязохме най-сетне от кантората, поехме по пресечките към „Витошка“ и неволно се сляхме с двойките, повлекли утрешни първокласници по последните намаления. Ти също ставаше такъв след седмица и нейната безпомощност пред този факт – да бъдеш засмукан от среда, върху която тя няма да има контрол – се сливаше с другото ѝ усещане за края. Края между нас, който току-що бяхме удостоверили с подписите си.

Както винаги, не бяхме готови с нищо. Едва преди месец – много след крайния срок, с куп молби да направят изключение за теб и попълване на документи посред нощите – те бяхме записали в частното училище, на което след нервно и усилено умуване тя най-сетне се беше спряла. Беше артистичен лицей с интензивно обучение по рисуване, където на теб обещаваха да гледат като на мъничка личност с безкраен потенциал вместо като на тестова площадка за националното външно оценяване. Шестте хиляди евро на година, които майка ти се съгласи изцяло аз да

плащам, бяха финалният аргумент да те приемат. И макар че се бяхме разбрали да използваме работния ден и след адвоката да пообиколим магазините – за да можем поне този път навреме, като „нормални родители“, да те снабдим с необходимите дрехи, обувки и материали – пак се оправдахме с теб, за да го отложим. Отново за последния момент. Отегчен от чакането в кантората, ти бурно се възпротиви на пазаруването, повлече своето хленчещо *нееееее*, заопъва ръката ѝ, заудря я по гърба. Само че този път тя не спря насред улицата като предадена, нито заповтаря: „Наистина ли ме удряш, Йоав, толкова ли мразиш мама?“, а се отскубна от теб, тръгна демонстративно напред и без да се обръща, отсече: „Тогава отиваме на сладкарница дори на петнайсети да тръгнеш гол на училище“.

Помня онзи горещ и душен седми септември – дата, която документите са съхранили, за да улеснят и без това неотслабващата ми памет. Ниското слънце упорстваше като за последно, но в дрехите, които през няколкото осланени дни преди това бях измъквал една по една от неразопакованите още зимни торби, аз се усетих прибързано сам, изолиран в някакъв съхранен от тях миналогодишен хлад. В нетипичната задуха предчувствието за есента беше още по-осезаемо. От близо месец насам вече почти официално живеех с Лора, а тя не бе изпратила дори кратко съобщение, за да попита как е минало при адвоката, неин съученик от гимназията, когото лично бе препоръчала. Знаех, че ще ме изчака да ѝ разкажа сам дори да минеха часове или дни, както и че никога не би му позвънила да го разпита какво е станало и как му се е сторила майка ти. Увереността на Лора в мен – мъж, напускащ ей така, от нищото, жена си и детето си заради нея – беше напълно нелогична. И в същото време съвсем по учебник. Ако не представляваше един от най-коварните прийоми

на лайфкоуч професията ѝ, това доверие би напомняло кокетното, великодушно безразличие, с което любовниците припомнят на застаряващите семейни мъже лукса на независимостта. Екстазът от свалената каишка; мирисът на току-що окосено за движенията ти пространство, изпълващо ноздрите с адреналин за дълго, неуморно бягане; игривата стремглавост, без да те тупват с вестник за щяло и нещяло – всичко това вече важеше с пълна сила.

Вероятно тъкмо защото го съзнавах и защото знаех, че днес е един от последните дни, в които тримата сме заедно точно по този наш изнурителен, плътен начин, аз посегнах да хвана майка ти, а тя не се отдръпна. Просто отпусна длан та си в моята в знак на кой знае какво: обнадеждена капитулация, снизходителна обич, предана резервираност – все такива противоречиви, нелогични, но толкова типични за нея усещания. Усещания, на каквито – освен леля Хели – само тя от трите жени в живота ми бе способна. Изведнъж ти пусна ръката ми, заобиколи ни и я хвана от другата страна, сякаш като вълче, по миризмата, беше разбрал къде и с кого щеше да живееш оттук нататък. Длан та ми продължи маха си – люлка, от която току-що бе скочил в движение и която не бе усетила загубата на тежестта ти. Когато тротоарът, разбитият дом на дебелите дървесни корени, стана твърде неудобен, за да вървим и тримата, майка ти като че ли дойде на себе си, избърса горната си устна и ме пусна.

Помня как лятото за нея беше не простор, а преследване на сенките и как всяко мрачно или затворено място се превръщаше в убежище. Тя носеше рокли от леки облачни материи и никога тесни трикотажни дрехи, по които срамните влажни петна изпъкваха. В чантата си винаги имаше памучни кърпички за попиване (от ония, които колекционирала в детството си) и изчакваше колата да се

охлади почти до студено, преди да се качи в нея. Ненавиждаше пътниците в аквариума на автобусите, които плуваха невъзмутимо в жегата, докато по нейния гръб капките се стичаха чак до дупето. Само безчувствените камъни не се потят, само техните нерви не са съсипани, казваше. И чакаше есента като антракт към безвремието на зимата, когато слънцето потъваше в хипотермия и рядката му светлина блуждаеше невеществена в деня ѝ. Тогава майка ти се оживяваше, понеже нейният любим сезон бе сезонът на невидимостта.

Стигнахме до ъгъла с „Неофит Рилски“ и свърнахме към сладкарницата, в която толкова пъти бяхме идвали. Изведнъж – усетих го ясно и у двама ни – ни обзе ерзац на онази тържественост, която пръскаха сновящите по булеварда първокласни родители. В гърдите ни нахлу абсурдното облекчение, което навярно са изпитали и скочилите в ледените води от борда на „Титаник“ – в тяхното безбрежие шансът да се спасят вече не е бил с размера на потъващия кораб или на недостигащите лодки, а на целия океан. Минахме през тунела на сградите в двора на старата къща, където и до днес се помещава сладкарницата, и с внезапния глад за нещо много калорично и нездравословно открихме единствената свободна масичка до служебния вход, под обраслата с бръшлян каменна стена. Някаква тръбичка течеше в пръстта под нея и мирисът веднага ни достигна – мирис на влага, на канал, на гниене. Смисълът му изведнъж отне илюзорната приповдигнатост, която често завладява хората на финала, и аз си помислих, че майка ти няма да се стърпи и ще го отбележи. Ще заяви как приказният дизайн на мястото, съчетан с тази отпадъчна, тинеста, така несходна с претенциите му миризма, е *клопка* – точно каквато се е оказал и нашият брак.

Но тя не го направи, Йоав. Окачи чантата си на стола и тръгна към тоалетната да се подсушава, а ти влезе да разгледаш тортите на витрината, които знаеше наизуст. Когато се върна, обяви същото като всеки път – че искаш от зелената торта „за момичета“, а после отиде да си избереш играчки в къта за деца. И тогава, докато с нея вече мълчахме над поскъпналите за пореден път торти (въпреки че обновяваните брошури винаги изглеждаха същите), майка ти вдигна менюто, сякаш съзряла някакъв знак там, и ми предложи това, което правя сега: всеки от нас да ти напише нещо като обяснение за всичко, което се случи, та дори и за съществувалото преди него. А когато станеш голям...

Тук я прекъснах.

– Колко голям?

– Не знам – призна тя, – не знам, Илан. Не искам Йоав да става голям. Никога. Искам просто да знае. Само че кога и колко от това знание би понесъл – нямам представа.

– Понесъл или разбрал? – попитах. Понеже да узнаеш и да проумееш, бяха две различни неща. Както бяха да знаеш *защо* живееш така, и да *можеш* да живееш по този начин.

– Тогава хайде просто да приемем, че има неща, за които никога не си достатъчно голям – прекъсна ме тя. – Може би точно затова всъщност няма значение кога ще ги разбереш.

– Стига да е истината, така ли? – подметнах.

– Престани с тази истина! – избухна внезапно тя и почти веднага се укроти. След малко виновно добави: – Звучи като заглавие в жълто-кафява медия: „Истината – еди-коя си жертва на изнасилване редовно проституирала“. Или: „Истината за смъртта на еди-коя си звезда“. Схващаш ли какво значи това, Илан? Че по подразбиране живеем в

повсеместна лъжа, че някой трябва изрично, конспиративно, на свой риск да ни светне за вярното. Знаеш, че нямам това предвид.

Знаех, че няма предвид това. Може би противно на цензуриращия характер, който се бе затвърдил у нея с годините, тя все пак искаше ти да чуеш и моя разказ за живота ни. Да познаеш собствените ми спомени. При това по най-автентичния начин, който някога ни беше свързал с нея, единствения, който майка ти признаваше – чрез думите, чрез писането.

Момчето ни може да понесе всичко, абсолютно всичко, спомням си, че казах тогава. Изрекох го с непривичен апломб, понеже това бе оправданието, в което и до днес вярвам. И на мига почувствах как вече нямам право на това *our boy*, *момчето ни*, как притежателните местоимения са най-несигурната, най-уязвимата част от граматиката. Защото след като ти се превърнеше в мъж без мое участие, възрастта така или иначе щеше да те отнеме и от двама ни с майка ти. Не биваше да те определям, щом бях решил да не се меся в живота ти оттук нататък, макар в онези първи дни все още да не бях наясно с абсолютния размер на отсъствието си. Имах право да те нарека само и единствено *Йоав* – третият от нас, излезлият от нас. Йоав, който за кратко, но само привидно, щеше да остане неин, преди да се превърне в някого, принадлежащ единствено на себе си.

Тя просто поклати лице тогава. Някак водоравно (равно на онази ледена вода под „Титаник“). Толкова неопределено, че би могло да се сметне колкото за отрицание, толкова и за съгласие. Движение, което угасна в себе си, не разлюля осланената ѝ кестенова коса, не раздвижи светлината в очите ѝ с цвят на есенна шума, не разчупи седефените ѝ устни, които несъзнателно стискаше, сякаш

криеше тъмни бисери. В онзи миг, под зловонната сянка на каменната стена, майка ти изглеждаше така, сякаш се бе уморила да е изморена. Стори ми се, че подобно плътна, неподходяща за тена ѝ пудра по лицето ѝ вече се е нанесло примирението. И неволно се сетих за две от многото дървени мъдрости, с които дядо Виктор ме беше захранвал като малък: „Ако един мъж каже нещо, но нито една жена не го чуе, все още ли не е прав?“ и „Искаш ли жена, не се жени за нея“. Бях направил и тази, и всички други грешки, от които се беше опитал да ме предпази.

После ти се върна без никакви играчки. Вълнистите кичури, които за удобство щяха да бъдат подстригани няколко дни по-късно, лепнеха по челото и слепоочията ти. Инстинктивно те дръпнах – мирис на улична прах по напечен асфалт. На далечна провинция. На илюзия за безвремие. Там има неща само за бебета, заяви отегчено ти и поиска телефона ми, за да гледаш как поредният настървен ютюбър дърдори за мистериозната мъжка фигура в „Майнкрафт“ – играта, в която от известно време насам вече сам строеше свои собствени стени, сгради и светове. Докато ние с майка ти се нахвърляхме на тортите, за да отбележим разпада на нашия общ свят.

3.

Преди седмици с Лора погребахме мъртвороденото си в шестия месец дете. Днес, макар според църквата денят да бил неподходящ, тя ме помоли да идем до гробищата – някъде далеч в безкрая на покрайнините им, където, струва ми се, никога не бих успял да стигна сам. Гробът, в който лежи починалият ѝ преди време баща, сега отново е гол и беззащитен, като бебето, приютено наскоро в него. Ще мине време, докато пръстта зарасне под насадения от

СЪДЪРЖАНИЕ

I
СЛЕД 11
(Ирит)

II
ТОГАВА 163
(Майка ти)

III
ПРЕДИ 471
(Лора)

Антония Апостолова
БОЛКАТА ИДВА ПО-КЪСНО
Роман

Българска
Първо издание

Редактор *Борис Минков*
Художник *Иво Рафаилов*
Коректор *Лалка Почева*

Формат 60/90/16
Печатни коли 33

Предпечатна подготовка:
Студио Стандарт ЕООД – Пловдив, тел. 032/60 90 50

Печат: Полиграфически комплекс Жанет 45 – Пловдив
бул. „Ал. Стамболийски“ № 9, тел. 032/60 90 90

Издателство Жанет 45 ООД – Пловдив
бул. „Ал. Стамболийски“ № 9
тел. 032/60 90 90; факс: 032/60 90 60
www.janet45.com

ISBN 978-619-186-950-3